

KRO:s remissyttrande på ”Utvärdering av regionala konsulenter inom dans och konstområdet”

Konstkonsulentverksamheten är en av få mycket positiva inslag på den kulturpolitiska arenan som utvecklats det senaste decenniet. I flertal regioner där man haft konsulenttjänster har dessa medverkat till att stärka konstens infrastruktur. Utifrån denna utgångspunkt finner vi utvärderingen värdefull. Vi kan också konstatera att utvärderingen är ambitiöst upplagd med försökt till fördjupning i flera centrala frågor.

Från KRO:s sida har vi begränsat oss till att ge synpunkter enbart angående konstkonsulenternas verksamhet. Som ett led i arbetet med remissyttrandet bjöd vi in samtliga konstkonsulenter till ett diskussionsmöte den 14 augusti. Sju hörsammade vår inbjudan, utöver dessa har KRO fått in synpunkter från fyra ytterligare konsulenter.

Det vi såväl konsulenter som KRO kan konstatera är, att utvärderingen har ett flertal mycket allvarliga brister. Det finns också en upprördhet över att remissförfarandet skedde under sommaren, varför flera av konsulenterna och deras huvudmän inte har givits möjlighet att svara inom rimlig tid. Då utvärderingen är daterad den 28/4 2003 måste vi ställa oss frågande till den korta remisstiden.

Bristerna i utvärderingen är följande:

- Det har lagts en mycket stark betoning på pedagogiskt arbete för barn och ungdomar i utvärderingen. Det ligger som ett "raster", där verksamheten i stor utsträckning värderats utifrån vilka initiativ som tagits med barn- och ungdomspedagogisk inriktning. Vi kan inte se att detta motiveras av Kulturrådets riktlinjer för det statliga stödet eller i huvudmännens uppdragsformuleringar.
- Utvärderingen uppfattas som motsägelsefull med bristande logik. I redovisningen av konstkonsulenternas verksamhet och inriktning pekar utredarna på ett flertal positiva erfarenheter. Likaså redovisar man att huvudmännen hänvisat till det statliga stödet som en avgörande faktor för verksamheten. Ändå landar utvärderingen i slutsatsen att det statliga stödet kan avvecklas, att man "tror" att regioner och landsting kommer att behålla och utveckla verksamheten utan statligt stöd (s. 61).
- Utvärderingen är otydlig i slutsatser och förslag. I sammanfattningen talas det om att *förändra* det statliga stödet, i slutordet om att *avveckla* det. Utredarna vill snäva åt konsulentrollen och hänvisar svepande frågor förknippade med konstnärlig arbetsmarknad till Konstnärscentrum, AF Kultur och Näringsdepartementet – något som vidgar problemställningarna betydligt.
- Konsulentverksamheten på konstområdet är fortfarande i ett utvecklingsskede. Den har ännu inte heller kunnat prövas i samtliga län, varför vi menar det är för tidigt att dra så långtgående slutsatser som utredarna gör.

- Det finns en allt för stark betoning på högre utbildning som en förutsättning för att vara verksam som konsulent. Erfarenheterna som KRO har tagit del av visar att faktorer som yrkeserfarenhet, kontaktnät och inte minst kännedom om marknadens förutsättningar och konstlivets struktur är mer betydelsefulla för en framgångsrik konsulentverksamhet.
- Genusförhållanden analyseras i raljerande ordalag och bygger dessutom på ett mycket begränsat underlag – 14 inkomna enkätsvar.
- Utvärderingen uttrycker sig nedvärderande och fördomsfullt om lokalt arbetande konstnärer som om dessa skulle ha som främsta mål att vara en del av konstrundor och konstföreningarnas årliga lotterier.
- En av de två utredarna, Cecilia Dahlbäck, har själv haft tjänst som konstkonsulent i Västernorrland och det finns anledning att misstänka att hennes erfarenheter och de problem som enligt uppgift uppstått i relation med huvudman och hennes efterträdare som konsulent, lagt hinder i vägen för objektivitet i analyser och slutsatser.

Vi önskar här fördjupa oss i några enskilda frågor. En del av principiellt viktig betydelse och andra som vi anser som centrala för att bedöma konsulentverksamhetens utvecklingspotentialer.

Konsulentbegreppet

Från KRO:s sida har vi varit kritiska till konsulentbegreppet och föredragit att hålla fast vid den ursprungliga benämningen länskonstnär som används av regeringen. Dels för att vi hela tiden befarat att verksamheten ska lämna konstnärernas yrkesmässiga intresseområden. Dels för att vi har velat värja verksamheten från institutionella organisationsformer där dynamik och flexibilitet riskerar att gå förlorad. I denna utvärdering ser vi att det finns en sådan glidning både i utgångspunkterna för utvärderingen men också i hur verksamheterna utvecklats. Trots dessa problem finner vi det inte eftersträvansvärt att hålla fast vid benämningen länskonstnär. Vi kan därför acceptera konsulentbegreppet då det ger en tydligare yrkesidentitet, under förutsättning att yrkesverksamma konstnärer även fortsättningsvis kan komma ifråga för uppdragen (så som regeringen formulerat sina intentioner med det statliga stödet i 1996 års kulturproposition).

Medborgarperspektivet centralt för konsulenternas verksamhet

Det barn- och ungdomspedagogiska "raster" som ligger över utvärderingen bortser från två av de ursprungliga tre "ben" som konsulentverksamheten vilade på, dvs. målgrupperna barn och ungdom, amatörer och professionella utövare. Tyngdpunkten för det barn och ungdomspedagogiska arbetet läggs också vid ett eget skapande. Detta tydliggörs i begreppet medverkandekultur som går som en röd tråd genom utvärderingen.

Med tanke på den kaskad av bilder som vi alla ständigt utsätts för och hur dessa bilder formar våra normer och värderingar anger begreppet medverkandekultur en alltför passiv hållning. Grunden för kulturen måste vara en växelverkan mellan olika intressen. Kulturen är ett område som inrymmer olika röster, åsikter, traditioner, kompetens, färdigheter, men är också en historisk länk och verkar identitetsskapande. En växelverkan mellan olika intressen och sfärer är en förutsättning för att kulturen ska bli ett fält inom vilket barn och ungdomar kan få ett motstånd och möjlighet att växa som individer.

Hur konsten möter skolans värld är en mycket viktig fråga. Stora insatser skulle behövas för att skapa en större medvetenhet om de bilder som barn och ungdom ständigt omger sig med. Idag finns en omfattande "bildalfabetism" och okunskap. Det man ser är också att bildämnet allt för mycket omgärdas av protektionism och konservatism från skolans värld.

Det begrepp som även förekommer i utvärderingen – medborgarperspektiv – borde vara centralt, då yttrandefrihet, kulturell mångfald och demokrati måste vara centralt inte enbart för det pedagogiska arbetet utan även för konsulenternas arbete som helhet.

En förutsättning för det pedagogiska arbetet är att eleverna har möjlighet att komma i kontakt med utövande konstnärer och se sig i ett sammanhang där konsten finns som en naturlig del av samhället. Konsten får inte enbart vara något de möter via utställningar eller förmedlas via pedagoger.

Konsulentverksamheten – ett arbete för en större mångfald

Hela konstkonsulentverksamheten är ett arbete för mångfald och integration. I Unescos kulturpolitiska arbete framhålls vikten av att det finns en skapande mångfald. Utifrån detta perspektiv är det svårt att se vad som ligger till grund för utredarnas påstående ”väljer man att se konsulenternas verksamhet utifrån begrepp som mångfald och integration, genusmedvetenhet och åldrar så har inga exempel på verksamhet som specifikt arbetar med dessa områden kommit utvärderingen till del”.

Konstkonsulenterna, inte ett ensidigt regionalt ansvar

Utvärderingen kommer till slutsatsen att konsulentrollen tillhör det regionala ansvarsområdet, utan statsbidrag. Om regionerna haft ett tydligt kulturansvar och intresse för att utveckla konstens förutsättningar hade detta varit ett naturligt svar. Men från KRO:s sida kan vi konstatera att det statliga bidraget varit en förutsättning för utbyggnaden av konstkonsulentverksamheten. Det är samma konstaterande som huvudmännen gör och som redovisas i utvärderingen. KRO:s erfarenheter pekar också på att kompetensen och intresset för konstområdet är svagt på det lokala och regionala planet. Mycket eftersom man anammar ett perspektiv där kulturen ”jippofieras” med festivaler som ska dra publik eller locka turister. En av konsulenterna har beskrivit detta som kulturen som glasskiosk. Kulturens betydelse har i allt för stor utsträckning också reducerats till att vara ett instrument för regional utveckling.

Nedskärningar i kommunerna har också försvårat för konstnärer att komma ut i skolorna. Idag är pengarna ofta knutna direkt till skolornas budget och om det skall bli några pedagogiska projekt bygger det i allt för stor utsträckning på initiativ från enskilda lärare.

KRO:s slutsats är att ett fortsatt statligt ansvarstagande är en förutsättning för att konsulentverksamheten ska kunna bedrivas vidare i enlighet med de nationella kulturpolitiska målen. Denna slutsats förstärks av att Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet uttryckligen uttalar att de inte ska blanda sig i det konstnärliga innehållet (se skriften ”Tillsammans når vi längre. Regionala kulturstrategier – kommuner och landsting i samverkan”. Svenska Kommunförbundet och Landstingsförbundet 1999). Även på nationell nivå hör man samma slags argument. En förvanskning av tankarna bakom det som kallas ”armslängdsprincipen” och som ska skydda kulturen från politisk styrning. I de nationella kulturpolitiska målen uttrycks denna princip till att ”ge kulturen förutsättningar att vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft i samhället”. Denna förvanskning eller glidning i tolkningen av armslängdsprincipen blir alltmer till en anledning att inte ta ett ansvar för bildkonstområdet.

KRO ser ett glapp mellan det statliga, de regionala och kommunala åtagandena inom konstområdet, ett glapp som konstkonsulenterna hjälper till att överbrygga. Förutsättningen för att konsulentverksamheten skall finnas är ett fortsatt starkt statligt engagemang. I ett skede när flera landsting regionaliseras är konsulentverksamheten extra viktig för att det kulturpolitiska ansvarstagandet inte skall minska.

Samordning av regionala resurser

Utvärderingen visar på att konsulentverksamheten utifrån små resurser oftast uppnått ett gott resultat – en erfarenhet som delas av KRO. Man visar exempel på att samverkan med skolan ger mer verksamhet än om man enbart arbetar utifrån konsulenternas egna resurser. På samma sätt

uppfattar vi att det är på område efter område med konstens resurser – resurserna finns men de är många gånger allt för splittrade för att utnyttjas. I utvärderingen redovisas det att det finns ekonomiska teorier som beskriver detta fenomen.

Paralleller till förhållandena inom konstområdet finns inom byggnadsvårdsområdet där denna kunskap utvecklats till något som kallas Hallandsmodellen. Man såg att det fanns olika resurser eller värden som varje aktör var för sig inte kunde utveckla, men där man tillsammans kunde skapa ett mervärde. Bevarandebeståndet, arbetsmarknadsbeståndet, beståndet för regional utveckling, för att nyttja lokaler som är svårbrukade, yrkesutveckling och ekonomiska beståndet kunde på så vis samverka.

I utvärderingen framförs synpunkter om att en del av ansvaret för utvecklingen av konsulentverksamheten borde vila på Näringsdepartementet. KRO anser att det krävs näringspolitiska initiativ för att utveckla konstnärernas arbetsmarknad, men vi har svårt att se att sådana initiativ kan ersätta en kulturpolitiskt betingad verksamhet som konsulentverksamheten. Inte heller har regeringen hitintills visat någon vilja att utveckla en näringspolitik för konstnärer.

Den styrning som utvärderingen vill göra mot ett barn- och ungdomspedagogisk perspektiv riskerar att ta bort den funktionen som konsulenterna har med att utveckla konstens förutsättningar. Om konsulenterna knyts till läns museer och får en alltför snäv pedagogisk inriktning, kommer konsulenterna fortsättningsvis att tvingas in i en struktur där de kommer att bli operativt arbetande. I stället för att ge konstnärer och pedagoger möjligheter att komma ut till skolorna kommer de själva att bli pedagoger och grundidéen med konsulentverksamheten skulle därmed gå förlorad. Läns museerna har dessutom redan statligt stöd för sin verksamhet, pedagogisk kompetens samt ett åtagande gentemot samtidskonsten.

Förstärkt arbetsmarknad för konstnärerna

En i högsta grad aktuell fråga är den utvidgade konstnärnsrollen. Konstnärerna måste i en allt större omfattning utveckla och använda sig av den kompetens som de förvärvat för sitt konstnärskap till andra närliggande yrkesområden.

Vår erfarenhet är att konsulenternas verksamhet har visat sig ha mycket positiva konsekvenser för att förbättra konstnärernas arbetsmarknad genom att lyfta fram konsten som en viktig resurs. Motsvarande resultat har man svårt att visa inom Af kulturs verksamhet trots att man har mångdubbelt med resurser bakom sig. Konsulentverksamhetens främsta förtjänst på detta område består i att den bidrar till att bygga upp de grundläggande strukturer som är en förutsättning för att arbetstillfällen skall skapas.

Arbetsförmedlingarnas uppgift är att matcha arbetssökande med lediga platser. Men lediga platser finns sällan eller aldrig på konstområdet. Förutsättningen för att det ska skapas arbetstillfällen är att konstmarknaden som helhet stimuleras och att det finns entreprenörer som kan utveckla de resurser som finns tillgängliga. På arbetsmarknadsområdet är situationen för konstnärerna idag mycket låst och KRO befarar en mycket stor utslagning av konstnärer om de inte kan vidga sina försörjningsmöjligheter och kompetensområden. Som det är idag är man inom Af kultur i ett mycket stort behov av att hitta nya arbetsmodeller som utvecklar bild- och formkonstnärernas arbetsmarknad. Vi ser att sådana modeller utvecklas inom konsulentverksamheten och att den därmed utgör ett viktigt komplement till Af kultur och KC.

Brist på information hindrar utvecklingen av konstområdet

Ett av de stora hinderna för utveckling inom konstområdet är idag – bortsett från de faktorer som vi tidigare redogjort för – bristen på information. Många gånger finns det i kommuner en rädsla för att trampa in på områden som man inte känner till och därför väljer man allt för ofta att inte utnyttja

konstens resurser. Då KRO nyligen gjorde en förfrågan om kommunerna ville ha hjälp av KRO i sin verksamhet svarade 59% ja. Detta och många andra indikationer visar på att bristen på information och samordning gör att utvecklingen inom konstområdet hämmas.

Konstkonsulenterna är därför en viktig förmedlare av kunskap till osäkra kommuner, landsting, institutioner, föreningsliv m.fl. i frågor som rör konstinköp, konstnärlig gestaltning och anlåtande av konstnärlig kompetens. Med en utvidgning av konsulentverksamheten är det därför angeläget att se att det finns ett större utbud av informationsmaterial, handledningar, avtal och direktiv. En samordning av informationsinsatserna mellan parterna på konstområdet skulle sannolikt få mycket goda effekter.

Kompetensen vid offentlig gestaltning och byggnation behöver förstärkas

Statens konstråd har framfört synpunkter om att de skulle vilja ha ett närmre samarbete med konstkonsulenterna. Kritik finns också mot att Statens konstråd har en allt för svag regional struktur.

I allt för liten omfattning används den konstnärliga kompetensen till offentlig gestaltning, för att höja den konstnärliga kvaliteterna vid byggnation och i stads- och bostadsplanering. Samverkan mellan konstkonsulenter och KC kring s.k. gula kort, som upprättas vid planeringen av byggnation, är ett långsiktigt arbete som inletts för att förstärka konstnärernas ställning på byggområdet.

Genom att utgöra en mötesplats mellan olika intressen skulle konsulenterna kunna medverka till att ytterligare utnyttja resurserna på byggområdet och att det blev en starkare regional förankring.

Utveckla konsulentverksamheten genom resurscentra

Det finns utifrån KRO:s bedömningar många intressen som skulle behöva samverka på konstområdet. Den regionala konsulentverksamheten är det som vi bedömer vara den naturliga mötespunkten. På dansområdet har olika resurscentra växt fram med utgångspunkt från konsulentverksamheten och utvärderingen framhåller dessa som en modell som borde kunna tillämpas även på andra konstområden. Sådana initiativ har också tagits på konstområdet, men de är ännu i sin linda. Där utvecklingen har kommit längst är där det finns antingen utvecklingsmedel från EU och/eller arbetsmarknadsmedel. Från KRO ser vi att konsulentverksamheten skulle kunna vara ett kraftfullt redskap för att komma till rätta med de missförhållanden som finns inom arbetsmarknadsområdet. En uppbyggnad av resurscentra inom ramen för konsulentverksamheten skulle med tillförsel av arbetsmarknadsmedel kunna öppna för liknande lösningar som inom Teateralliansen inom teaterområdet. Om en verksamhet med resurscentra skall kunna utvecklas är det under förutsättning att det bygger på konstens premisser och att det finns konstnärer som leder verksamheten. Det är också centralt att man utgår från konsulentverksamheten och låter denna organiskt växa.

KRO bedömer att det finns flera olika intressenter som skulle behöva samverka i utformningen av en utvecklad form av konsulentverksamhet i riktning mot resurscentra. Näringsdepartementet, Af kultur, Statens konstråd och Utbildningsdepartementet är några parter som KRO finner naturliga att knyta närmre till verksamheten. Men trots detta ser vi att huvudmannskapet fortsättningsvis även bör vila på regionerna och att Statens kulturråd, utifrån sin kompetens och de erfarenheter som samlats, axlar ett stort ansvar. Det är samtidigt också viktigt att det finns en bred konstnärsfacklig representation regionalt och nationellt både i ett utvecklingsarbete och senare för att följa en utveckling. Förebilder finns inom arbetsmarknadsområdet där det finns både regionala samrådsgrupper och en kulturarbetsdelegation.

Konsulentverksamhetens organisation

Utvärderingen pekar på att konsulentverksamhetens organisationsform behöver förtydligas, och att det finns ett allt för otydliga uppdrag. Men många av de slitningar som konsulenterna ger uttryck för ligger inte i ett otydligt uppdrag utan i en konflikt mellan sina huvudmän och Statens Kulturråd som man uppfattat velat detaljstyra verksamheten.

I all motsägelsefullhet föreslår utvärderingen att konsulentverksamheten skall läggas ner samtidigt som den skall knytas till läns museerna, samt att det skall inrättas specialinriktade konsulenttjänster vid Moderna Museet och Riksställningar. Detta är svårt att förstå mot bakgrund av den argumentation som tidigare förts, där man framhåller att konsulentverksamheten utgår från ett bredare kulturpolitiskt perspektiv än det man har i läns museernas verksamhetsområde. Utvärderingen ger också uttryck för faror i att bygga vidare på redan etablerade sociala strukturer.

Om man ser att läns museerna, genom en nationell struktur med konsulenter knutna till Riksställningar och Moderna museet, skulle kunna bidra till att öka utbudet på samtidskonst skulle det eventuellt gå att se en logik i utredarnas tankegångar. Från KRO ser vi en fara i att bygga vidare på de maktstrukturer som redan finns inom konstvärlden och där Moderna museet och Riksställningar är centrala delar. Det konsulenterna ger uttryck för är också att det finns en fara att bindas till läns museerna eftersom man då kommer "längre från fronten". De ser också risker i att läns museerna kommer att sluka resurserna för konsulenterna och att verksamheten kommer att bli operativ.

En större långsiktighet är önskvärd, för att utveckla verksamheten som helhet och förbättra arbetsförhållanden för konsulenterna, men det är viktigt att inte dynamiken i verksamheten försvinner.

Dagordning för kultur 2003-2006

Utredarna söker stöd i de prioriteringar som görs av regeringen i "Dagordning för kultur 2003-2006", för att styra utvärderingen i en riktning mot ett barn- och ungdomspedagogiskt perspektiv.

I samma dagordning talas det också om konstnärerna, där regeringen vill:
"Under perioden 2003 – 2006 tillsammans med kulturarbetare, konstnärsorganisationer och arbetsgivare, diskutera och pröva konstnärens roll även i andra sammanhang än dem som kulturlivet idag rymmer. Professionella konstnärer och kulturutövare i skolor, på arbetsplatser eller i helt oprovade miljöer är också en väg att öppna kulturen för fler".

KRO uppfattning är att konstkonsulentverksamheten passar väl in i regeringens målsättning.

Sammanfattning

Det går inte att dölja att KRO är mycket kritisk till utvärderingen som i många avseende kan sägas vara ovederhäftig. Konsulentverksamheten kan med ett fortsatt starkt statligt engagemang vara ett viktigt verktyg för att utveckla konstens infrastruktur, stärka konstnärerna i deras utsatta sociala och ekonomiska position, öppna upp konsten i ett barn- och ungdomspedagogiskt perspektiv, öka antalet konstnärliga arenor och bättre tillgängliggöra konstens resurser som helhet.

Konsulentverksamheten är en unik verksamhet som arbetar utifrån ett helhetsperspektiv. KRO ser det som ett av sina primära mål att verka för att den verksamheten ges förutsättningar att växa och utvecklas.

03-08-26

Johnny Ewald
Föbundsordförande KRO